

»TÄSSÄ KOHDASSA
HETEROROUVA NYÖKKÄÄ.»
NÄKÖKULMA NAISPARIEN
HENKILÖHAASTATTELUISSA

uosituhannen vaihteessa *Ylioppilaslehdessä* ja *City*-lehdessä julkaistiin Liisaleenan kirjoittamia kolumneja. Vahvaa naisenergiaa puhkuvaa kirjoittaja otti kärkeään kantaa erilaisiin yhteiskunnan ilmiöihin. Etenkin miessukupuolen edustajat saivat usein kuulla kunniansa. Tiukan imagon viimeistelivät kuvat, joissa Liisaleena katsoi kameraan ylimielisesti elämän turhuuksia paheksuen. Suussa käryävä tupakka ja papiljoteille rullatut hiukset kruunasivat vaikutelman rempseästä naisesta, joka ei pelkää esiintyä omana kaunistelemattomana itsenään. Liisaleena teki vaikutuksen moniin lukijoihin, ja napakka nuori nainen sai treffit jouksiakin. Kun Liisaleena lopetti kolumnistin uransa, paljastui, että kirjoitusten takana olikin ollut kaksi miestä, runoilija Arno Kotro ja toimittaja Jaakko Lyytinen.

Mediatekstien lukijat tekevät tekstien perusteella tulkintoja niiden kirjoittajista. Liisaleena on hyvä esimerkki siitä, miten kauaksi tulkinnat voivat jäädä todellisesta kirjoittajasta. Valittu näkökulma ja tekstistä välittyvä ideologia eivät pohjautu välttämättä lainkaan tekstin todellisen kirjoittajan arvomaailmaan. Liisaleenan tapauksessa tekstin monitasoinen kerronta antoi liikkumavaraa ja mahdollisuuden ideologiseen leikittelyyn, mutta usein mediatekstien kerronnan tasot rakentuvat kahlitsevien ehtojen armoilla. Monien aikakauslehtien juttujen näkökulmaa ei määrää jutun todellinen kirjoittaja, vaan taustalla vaikuttavat suuremmat voimat: näkökulma ja arvomaailma on valittava sen mukaan, millaiseksi lehden lukijakunta oletetaan. Toisaalta suurien lukijamäärien tavoittelu saattaa johtaa myös siihen, että tekstin moniäänisyyden avulla pyritään tavoittamaan useita erilaisia yleisöjä (ks. esim. Kalliokoski 1996a: 74–75; Fairclough 1992).

Eräs voimakas yhteiskunnassamme vallitseva ideologia on heteronormatiivisuus. Yhteiskunnan instituutiot, rakenteet ja asenteet pitävät yllä asetelmaa, jossa heteroseksuaalisuus näyttäytyy normina, normaalina, yhtenäisenä ja etuoikeutettuna (ks. esim. J. Lehtonen 2003: 29–32; Rossi 2003: 120). Heteronormatiivinen sosiaalinen järjestys määrittelee esimerkiksi homoseksuaalisuuden ja biseksuaalisuuden poikkeamiksi normista, seksuaalisiksi toiseuksiksi (Rossi 2003). »Normaali» luetaan kuitenkin nimenomaan »poikkeavan» kautta. Juvonen (2002: 31) toteaa, että normatiivisen heteroseksuaalisuuden mukaan järjestäytyneessä yhteiskunnassa kaikkien on pakko käyttää homoseksuaalisuutta erottautumalla siitä tai identifioitumalla siihen. Myös Butlerin (1990) teoria performatiivisesta toistosta tarjoaa kiinnostavan näkökohdan heteroseksuaalisuuden luonnollisuuden rakentumiseen. Vallitsevan heteroseksuaalisen kaavan mukaisesti on tapana ajatella, että on olemassa kaksi toisistaan biologisesti eroavaa sukupuolta, mies ja nainen, jotka luonnollisesti haluavat toisiaan seksuaalisesti. Butler korostaa, että sukupuolet pitäisi nähdä luonnollisen olemisen sijasta tekemisenä: ne tehdään merkityksellisiksi väistämättömien ja pakottavien toistojen kautta. Teoria tarjoaa mahdollisuuden ajatukseen, että vallitsevia sukupuolia ja seksuaalisuuksia voisi horjuttaa toistamalla niitä toisin. (Ks. Juvonen 2002: 30; Pulkkinen 2000.)

Homoseksuaalisuuden näkymistä ja journalistista käsittelyä *Helsingin Sanomissa* tarkastellut Juvonen (2004) toteaa analyysinsä perusteella, että yhteiskunnan heteronormatiivisuus ilmenee journalismissa uutisointina, joka on rakennettu heteroseksuaalista yleisöä silmällä pitäen heteronormatiivisen oletuksen kautta. *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Reetta Meriläinen (2004: 56) huomauttaa vastauksessaan Juvosen analyysiin, että olisi voinut todeta lähes samat asiat heteronormatiivisuuden ja -hegemonian läpätunkevuudesta lehden sisällön perusteella. Meriläinen toteaa, että heterokeskeisen maailmankäsityksen voisi havaita suurimmasta osasta suomalaista sanomalehdistöä, koska sanomalehdet heijastelevat ympärillään olevaa maailmaa ja sen normistoa — samalla, kun vaikuttavat siihen, millainen maailma on ja millaiseksi se muuttuu.

Pohdin tässä artikkelissa sitä, miten näkökulma määräytyy naisparien suhdetta ja perhelämää käsittelevissä aikakauslehtien henkilöhaastatteluuksissa. Haastatteluiden konteksteina ovat aikakauslehdet, jotka mitä todennäköisimmin edustavat suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaa heteronormatiivista arvomaailmaa. On kiinnostavaa, hallitseeko naisparien henkilöhaastatteluita lehtien heteronormatiivisuus vai haastatteluiden aiheen mukainen heteronormatiivisuuden rajat ylittävä ideologia. Lähestyn kysymystä tarkastelemalla sitä, kenen näkökulmasta ja kenen suulla asioita esitetään haastatteluuksissa. Kiinnitän erityisesti huomiota referoinnin muotoihin ja ihmisryhmien diskursiiviseen rakentumiseen.

NAISPARIT MEDIAN VALOKEILASSA

Aineistona on kuusi naispareista tehtyä henkilöhaastattelua, jotka ovat ilmestyneet eri aikakauslehdissä vuosina 2002–2004, aikana, jolloin parisuhdelaki oli jo voimassa mutta esimerkiksi hedelmöityshoitolakiin esitetyt rajaukset herättivät keskustelua naisparien ja heidän perheidensä asemasta ja oikeuksista. Artikkeleissa käsitellään haastateltavan naisparin yksityiselämään liittyviä asioita, kuten parisuhdetta, perhettä ja tavallisen arjen ilmiöitä. Lisäksi keskeisellä sijalla on haastateltavien suhde ympäröivään heteronorma-

▷

tiiviseen yhteiskuntaan. Viittaa aineistoteksteihin seuraavin nimityksin: Pari, Juhlat, Tavallinen, Vauva, Yhteinen ja Poika¹.

Aiheen ja ilmestymisajankohdan lisäksi aineiston artikkeleita yhdistää henkilöhaastattelun tekstilaji. Naiskirjailijoista tehtyjä haastatteluja tutkinut Jonita Siivonen (1999: 76–77) esittää henkilöhaastattelun kriteereiksi neljä ehtoa: tekstissä on yksi päähenkilö, hänen sanojaan siteerataan, hänestä on tekstin yhteydessä kuva, ja hänestä kerrotaan jotakin henkilökohtaista. Husu ja Tainio (2004: 59–60) päätyvät tiedenaisten henkilöhaastatteluista käsittelevässä artikkelissaan käytännössä samoihin luokittelukriteereihin: teksteissä on selkeästi havaittavissa ainakin kaksi toimijaa, haastattelija ja haastateltu, haastateltavasta on tekstin yhteydessä kuva, osa tekstistä on merkitty haastateltavan sanoiksi, ja aiheen käsittely kiertyy haastateltavan henkilön persoonaan.

Oman aineistoni valinnassa välttämättömänä kriteerinä oli, että haastattelussa on kaksi päähenkilöä: kaikissa teksteissä haastatellaan naisparia. Siivosen (1999) sekä Husun ja Tainion (2004) luokittelukriteerien mukaisesti myös naisparien henkilöhaastatteluissa tekstien toimijoina ovat haastateltavat ja toimittaja-kertoja ja haastateltavien sanoja siteerataan. Aiheen käsittely kiertyy haastateltavien henkilöiden persooniin, kun seksuaalivähemmistöön kuuluvien ihmisten elämään liittyviä asioita peilataan erityisesti haastateltavan naisparin kokemusten kautta. Lisäksi haastateltavista on tekstien yhteydessä suuria hyväntuulisia värikuvia. Poika-teksti poikkeaa muutaman piirteen osalta muista artikkeleista: haastateltavat eivät esiinny tekstissä omilla nimillään, ja kuvituksena on valokuvien sijasta aiheeseen liittyviä piirroksia.

Poika- ja Juhlat-teksteissä esiintyy toimittaja-kertojan ja haastateltavan naisparin lisäksi myös muita henkilöitä. Poika-tekstissä kerrotaan perheestä, jossa vanhempia on neljä: naispari ja miespari asuvat paritalossa ja heillä on yhteinen lapsi. Haastattelussa on mukana naisparin lisäksi lapsen biologinen isä. Juhlat-tekstissä puolestaan ollaan mukana naisten parisuhteen virallistamisjuhliissa. Naispari esittää pääosaa, mutta mukana on myös muita henkilöitä: henkikirjoittaja, naisten lapset, kaasot ja häävieraita. Juhlien tilannekuvaus poikkeaa muista teksteistä. Virallistamistilaisuudesta siirrytään sateenkaarilipuin koristellulla autolla juhlapaikalle, jossa riittää toimintaa ja hulinaa. Muissa teksteissä tapahtumapaikkana on naisparin koti: istutaan mukavasti keittiön pöydän ääressä tai olohuoneessa, juodaan ehkä kahvia ja jutellaan. Haastattelutilanteen kuvauksella on henkilöhaastatteluissa olennainen merkitys: tilannekuvauksella pyritään luomaan läsnäolon tuntua ja kutsumaan lukija toimittaja-kertojan ja haastateltavan tapaamisen todistajaksi (Siivonen 1999: 58; Husu ja Tainio 2004: 59).

¹ Nimitykset viittaavat seuraaviin teksteihin (julkaisukonteksti ja ilmestymisvuosi ovat suluissa):

PARI: Viikon naiset Emmi ja Mia: Virallisesti pari (*Me Naiset* 2002)

JUHLAT: Raini & Annikki: sittenkin totta! (*Anna* 2002)

TAVALLINEN: Tavallinen rakkaustarina (*Me Naiset* 2002)

VAUVA: Outin ja Kaisan yhteinen vauva: Kauri-poika tapaa myös isäänsä (*Vauva* 2003)

YHTEINEN: Parisuhteessa kahden naisen yhteinen rakkaustarina (*Kotilääkäri* 2003)

POIKA: Onnen poika: kaksivuotiaasta Leevästä lykästi — hänellä on kaksi äitiä ja kaksi isää! (*Lapsen maailma* 2004)

UUDELLEEN RAKENNETTU TODELLISUUS

Tarkasteltavina olevat naisparien henkilöhaastattelut ovat erilaisten valintojen kautta rakentuneita kuvauksia haastatelluista henkilöistä, yksi mahdollinen tapa esittää todellisuutta (vrt. Fairclough 1992: 118). Artikkelia kirjoittaessaan toimittaja-kertoja on tehnyt lukuisia valintoja: miten haastateltavia voisi kuvailla, mitä heidän kertomistaan asioista kannattaisi painottaa ja millaisia verbejä johtolauseisiin voisi valita. Todellisten haastateltavien roolia tekstissä kuvaakin hyvin termi *representoidut henkilöt*. Lehtitekstissä haastateltavista rakennetaan henkilöahmoja kaunokirjallisuudesta tuttuja keinoja hyödyntämällä, kun heidät nimetään ja esimerkiksi heidän toimiaan, sanojaan ja tunteitaan kuvataan tekstissä (Makkonen-Craig 2005; vrt. Rimmon-Kenan 1991 [1983]; Tammi 1983; Kantokorpi 1990).

Toimittajalla on suuressa aikakauslehdessä harvoin valtaa päättää, mistä näkökulmasta ja minkälaisen ideologian pohjalta hän haluaa henkilöhaastattelun tehdä. Tekstin kerronnan tasot rakentuvat siten, että tekstiin kirjoittautuvan toimittaja-kertojan valtaa rajoittaa sisäistekijä, jonka arvomaailma määrityy pitkälti lehden oletettujen lukijoiden arvomaailman perusteella. Oletetun arvomaailman pohjalta tekstiin rakentuu sisäislukijan rooli, joka on puolestaan riippumaton siitä, millaisia lehtijutun todelliset lukijat lopulta ovat. (Vrt. Rimmon-Kenan 1991 [1983]; Tammi 1983; Kantokorpi 1990: 148–149.)

Henkilöhaastattelun sisäistekijä ja toimittaja-kertoja palautuvat todennäköisesti usein siihen todelliseen henkilöön, joka on merkitty artikkelin kirjoittajaksi. Artikkelien kirjoittajan nimen ilmoittaminen on vakiintunut journalistinen käytäntö henkilöhaastatteluissa ja reportaaseissa. Makkonen-Craig (2005: 218–219) huomauttaa, että tekstin henkilöiminen on tämän ajan ilmiö: esimerkiksi vielä 1960-luvulla teksti sai peräänsä vain kirjoittajan nimikirjaimet jos niitäkään. Makkonen-Craigin haastatteleminen *Helsingin Sanomien* toimittajien mukaan signeeratun sanomalehtitekstin kannanotot menevät aina kirjoittajan piikkiin. Kertojan ääni yhdistetään tosiasialliseen kirjoittajaan riippumatta siitä, millainen jutun sävy on.

Tässä tarkastelluissa naisparien henkilöhaastatteluissa heteronormatiivisuuden voi ajatella vaikuttavan ainakin kahdella tasolla. Taustalla vaikuttaa yleinen kulttuurinen taso, yhteiskunnassamme vallitseva heteronormatiivinen ideologia (ks. esim. J. Lehtonen 2003: 29–32; Rossi 2003: 120). Sen ei kuitenkaan voi olettaa suoraan vaikuttavan kaikkien lehtien sisältöön. Myös vastakarvaan tekeminen on mahdollista: esimerkiksi Seksuaalinen tasavertaisuus Seta ry:n julkaisema *Z*-lehti asettuu eksplisiittisesti heteronormatiivisen maailmankuvan murtajaksi, ja Naisasialiitto Unionin feministinen aikakauslehti *Tulva* suhtautuu kriittisesti perinteisiin sukupuolirooleihin. Siten jokaista lehteä ja myös lehtien erilaisia juttupaikkoja olisi tarkasteltava omina konteksteinaan. Lehdillä on myös sarjallisen julkaisemisen julkaisuhistoriasta nouseva sisäistekijä, joka vaikuttaa siihen, miten niissä suhtaudutaan eri aihepiireihin.

Aineistona olevat haastattelut on poimittu kahdesta suuresta naistenlehdessä, *Annasta* ja *Me Naisista*, sekä terveyteen ja perheeseen keskittyvistä *Kotilääkäristä*, *Vauvasta* ja *Lapsen maailmasta*. Näiden lehtien suhde heteronormatiivisuuteen ei välttämättä ole täysin yhdenmukainen. Mikään niistä ei kuitenkaan *Z*-lehden tavoin asetu selväsanaisesti heteronormatiivisuuden vastavoimaksi. Siten lehtiä voidaan niiden mahdollisista keskinäisistä eroista riippumatta tarkastella heteronormatiivisina konteksteina.

▷

HYVÄNTUULISET HAASTATELTAVAT

Suora esitys on yksi keskeisistä esitystavoista aineiston teksteissä. Suorassa esityksessä referaattiosan sisältö kuvataan henkilön näkökulmasta (Penttilä 1963: 647–648; Leech ja Short 1981; Kuiri 1984; Kalliokoski 1991; Tammi 1992; ISK § 1460). Suorassa esityksessä sisältö esitetään korosteisemmin haastateltavien sanomana kuin esimerkiksi epäsuorassa esityksessä.

Johtolauseiden verbit vaikuttavat siihen, millainen sävy referaattiosasta välittyy. McGregor (1994; ks. myös Shore 2005) määrittelee johtolauseen ja referaattiosan suhteen kehystämisen (engl. *framing*) käsitteen kautta: johtolause toimii referaattiosan kehyksenä. Johtolauseen verbillä puhuja voi tarkentaa kommunikoinnin tapaa tai osoittaa asennoitumistaan referoitavaan puhujaan (ISK § 1476). Johtolauseen verbin välittämä sävy tulee esiin seuraavissa esimerkeissä:

- (1) – *Katsoin Rainin silmiin, ja hups vain, **Annikki sanoo.*** (Juhlat)
- (2) – *Lesbo on lesbo, ei suomen kielessä ole sen parempaa ilmaisua, **Tuula naurahtaa.*** (Tavallinen)

Esimerkin 1 johtolauseessa on käytetty verbiä *sanoa*, joka on kaikkein neutraalein ja merkitykseltään väljin kommunikaatioverbi (ISK 2004 § 1476). Esimerkissä 2 johtolauseen verbinä on puolestaan *naurahtaa*, jonka käyttö välittää enemmän tulkintaa puhumisen tavasta ja asennoitumisesta referoitavaan puhujaan.

Tarkasteltavina olevissa naisparien henkilöhaastatteluissa on käytetty suhteellisen paljon suoran esityksen johtoverbejä, jotka kuvaavat hyväntuulisuutta ja keskustelevuutta. Neutraalien *sanoa*- ja *kertoa*-verbien jälkeen yleisimpiä suoran esityksen johtoverbejä aineistossa ovat *nauraa*, *todeta*, *jatkaa* ja *mieltii*. Hyväntuulisuutta rakennetaan *nauraa*-verbin lisäksi esimerkiksi johtoverbeillä *hymyillä*, *keventää* ja *naurahtaa*.² Lisämerkitystä välittävien johtoverbien käyttöyhteyksiä on kiinnostavaa tarkastella. Motivoituuko johtoverbin valinta referaattiosan sisällöstä, ja jos näin on, millaisia päätelmiä siitä voidaan tehdä?

Seuraavissa esimerkeissä *nauraa*-verbin käyttäminen johtolauseessa liittyy siihen, että referaattiosassa haastateltavat kertovat heille sattuneista huvittavista tilanteista:

- (3) – *Kaveri hätyytteli, että kai olen menossa illalla tansseihin, ja tarjoutui vielä lapsenvahdiksikin, **Raini nauraa.*** (Juhlat)
- (4) – *Kun kerroin äidille häistämme, hän kysyi, että tuleehan meille sitten kauniit morsiuspuvut. Hän olisi toivonut huntuja ja kaikkea, mutta se ei ole ihan meidän juttumme. Se olisi tuntunut pelleilyltä, **Raini nauraa.*** (Juhlat)
- (5) – *Kerran lapset kysyivät, miksei lastenohjelmissä ole homoja ja lesboja. Vastasin, ettei siellä ole yksinhuoltajiaan, mutta kaiketi lesboja ja homoja ei pidetä lapsille sopivina. Seitsenvuotias tyttäreni vastasi tuhtuneena: taas noita stereotyyppöitä! **Raini nauraa.*** (Juhlat)

² Aineistossa on suoran esityksen johtolauseiden verbejä yhteensä 103. Yleisimmät ovat *sanoa* (34), *kertoa* (16) ja *nauraa* (7). (Ks. tarkemmin Uotinen 2005: 23–26.)

- (6) – *Tutustuin erääseen mieheen, meistä tuli läheisiä ystäviä. Tavallaan seurustelimme mutta emme harrastaneet seksiä. Sitten miesystäväni tunnusti, että hän epäilee olevansa homo. Totesin siihen, että älä välitä, taidan olla lesbo, **Tuula nauraa.*** (Tavallinen)

Kaikkien neljän esimerkin referaattiosissa käsitellään heteronormatiivisuudesta poikkeavia asioita: puhutaan naisteniltaan lähtemisestä (esimerkki 3), pohditaan perinteisen hääperinteen soveltamista kahden naisen välisen parisuhteen virallistamisjuhliin (4), kerrataan haastateltavan lasten esittämiä pohdintoja siitä, miksi lastenohjelmissa ei ole homoja ja lesboja (5), ja muistellaan, miten haastateltavan aikaisempi seurustelusuhde katkesi, kun molemmat osapuolet totesivat tahoillaan ja toisilleen, etteivät taida olla heteroita (6). Kaikkien esimerkkien referaattiosissa kerrotaan asioista, jotka ovat tapahtuneet menneisyydessä, ja kaikissa tilanteissa hauskuus liittyy jollakin tavalla aiheisiin, jotka poikkeavat heteronormatiivisuudesta. On mahdollista, että heteronormatiivisuutta pidetään niin läpitunkevana ja tavallisena, että kaikki siitä poikkeava voidaan esittää huvittavana.³

Myös esimerkin 7 johtolause välittää hyväntuulista suhtautumista, koska johtoverbiä *muistelee* on värittämässä ilmaus *huvittuneena*:

- (7) – *Tosin Kätilöopistolla koin lievän identiteettikriisin pohtiessani, käytänpö potilaille vai isille tarkoitettua vessaa. Neuvolalääkäri ihmetteli, että teitähän onkin iso porukka liikkeellä, kun menimme kolmisiin vastaanotolle. Kerroimme, että tällä vauvalla on kaksi äitiä, jolloin lääkäriltä lipsahti, että »vai näin on päässyt käymään», **Outi muistelee huvittuneena.*** (Vauva)

Jälleen referaattiosassa kerrotaan menneisyydessä tapahtuneista törmäyksistä heteronormatiivisen maailman kanssa. Hämmäntävistä tilanteista — sosiaalisen äidin rooliristiriidasta ja neuvolalääkärin lipsahduksesta — on syntynyt jälkikäteen hauskoja kertomuksia. Kuosmanen (1992) on tutkinut naissuhteessa elävien äitien ja heidän kumppaniensa arkipäivän tilanteita. Hän toteaa, että heteronormatiivisuutta tuottavat diskurssit näkyvät naisten arjessa: Esimerkiksi biologisen vanhemmuuden diskurssi (mts. 109) jäsentää vanhemmiksi vain lapsen biologiset vanhemmat. Isä ja äiti ovat ainoat vanhemmuuden positiot, ja tällöin esimerkin 7 referaattiosassa kuvattu asetelma (*tällä vauvalla on kaksi äitiä*) rikkoo luonnollisena nähtyä järjestystä. Naisten kertomuksessa neuvolalääkäri on kääntänyt keskustelun vitsiksi. Vitsikkyys nojautuu heteronormatiivisuuteen: kahden äidin tilannetta kaitutetaan tilanteeseen, jossa »vahinko» on sattunut niin, että lapsella on »kaksi isää».

Positiivista suhtautumista välittäviä johtoverbejä on käytetty myös varsinaisen haastattelutilanteen kuvauksessa:

³ Joskus naurun kuvaaminen voi motivoitua myös repliikin muusta sisällöstä: esimerkissä 5 haastateltavan seitsenvuotias tytär kommentoi lastenohjelmien maailmankuvaa odotuksenvastaisesti »aikuisten kielellä» käyttäessään sanaa *stereotypia*. Lapsen pikkuvanhudelle nauraminen on kulttuuristamme tunnistettava yleinen asennoitumistapa.

- (8) – *Eikö olisi tuhlausta menettää hyvä, tutuksi tullut ihminen vain siksi, ettei parisuhde synkannut, Tuula kysyy.*
Anne keventää: – *Lesbopiireissä sanotaankin, että kapakassa samassa pöydässä istuvat niin entinen, nykyinen kuin tulevakin tyttöystävä.*
 (Tavallinen)
- (9) *Parin tunnin kuluttua istun Tuula Leppämäen, 40, ja Anne Melinin, 24, kotona Kaarinassa ja nauran kyyneleet silmissä. Turhaan jännitin: nämä naiset ovat huumorintajuisia, mukavia ja välittömiä. Ja heistä saa reilusti käyttää sanaa lesbo.*
 – *Lesbo on lesbo, ei suomen kielessä ole sen parempaa ilmaisu, Tuula naurah-
 taa.*
Anne miettii. – *Lepakko on minusta hauskempi sana. Olemme tällaisia lepakkonaisia, hän hymyilee.*
 (Tavallinen)

Esimerkissä 8 johtoverbi *keventää* kertoo nimenomaan toimittaja-kertojan tulkinnasta ja asennoitumisesta sanottuun. Esimerkiksi *nauraa*-verbin käyttöyhteyksien osalta voidaan ajatella, että johtoverbin käytöllä kuvataan myös haastateltavan asennoitumista sanottuun. Verbi *keventää* ei sen sijaan kuvaa fyysistä toimintaa, joten tulkinta rakentuu nimenomaan toimittaja-kertojan tekemäksi. On kiinnostavaa, että tässäkin esimerkissä referaattiosassa käsitellään heteronormatiivisuudesta poikkeavaa ilmiötä. Toisaalta huvittavuus syntyy myös ilmiön kärjistyksestä. Samoin esimerkin 9 johtolauseissa on käytetty positiivisesta suhtautumisesta kertovia verbejä, kun referaattiosissa neuvotellaan haastateltavien nimeämisestä. Toisaalta verbin *naurahtaa* käytöstä voi tässä kontekstissa välittyä myös hämmentynyt tai vaivautunut tunnelma. Toimittaja-kertojan kysymys »Voiko teitä sanoa lesboiksi?» ei ole eksplisiittisesti esillä, mutta Tuulan vastauksen perusteella voidaan olettaa, että sensuuntainen kysymys on esitetty. Ei ole vaikea kuvitella, että tuollainen kysymys voi tuottaa vaivautuneen tai hämmentyneen vastauksen. Samoin Annen vastauksessa käytetty johtoverbi *hymyilee* voi kuvata hämmentynyttä tai vaivautunutta tunnelmaa mutta myös hyväntahtoisuutta tai iloisuutta.

Esimerkeissä 3–9 käsitellyt hyväntuulisuudesta viestivät johtolauseet saavat kiinnostavan tulkinnan, kun niitä verrataan Haakanan (1999) esittämiin tuloksiin naurun merkityksestä lääkärin ja potilaan välisessä vuorovaikutuksessa: naurulla on usein tärkeä rooli arkaluonteisista tilanteista selviämisessä. Potilaan nauru voi liittyä hankalaan tilanteeseen, potilaana olemiseen, ja esimerkiksi vastauksiin, joissa tämä joutuu ottamaan ristiriitaisen kannan lääkärin antamiin ohjeisiin. Lääkärit käyttävät naurua silloin, kun he joutuvat reagoimaan potilaan ongelmalliseen toimintaan, esimerkiksi lääkäriin tai terveydenhoitojärjestelmään kohdistuviin valituksiin. Nauru voi olla merkki siitä, että kommunikaatiotilanne on ajautunut ongelmalliseen tilaan, mutta se on myös tärkeä keino tilanteen korjaamiseksi.

Esimerkissä 9 hyväntuulisuudesta kertovien johtoverbivalintojen lisäksi haastateltavia kuvaillaan *huumorintajuisiksi*, *mukaviksi* ja *välittömiksi*. Myös toimittaja-kertojan iloisuus tuodaan esille: *nauran kyyneleet silmissä*. Vaikka henkilöhaastattelussa kuvattava kommunikaatiotilanne on aivan toisenlainen verrattuna Haakanan (1999) tarkastelemaan institutionaalisiin tilanteisiin, tuntuisi naurulla olevan aineistoni teksteissä hyvin samantapaisia tehtäviä: toimittaja-kertoja korostaa nauramista tasoittaakseen arkaluonteista ja hankalaa tilannetta, joka aiheen käsittelystä syntyy. Myös esimerkkien 3–8 osalta Haakanan

tuloksien peilaaminen aiemmin tehtyihin tulkintoihin on kiinnostavaa: jos nauru voi toimia arkaluonteisten asioiden ja hankalien tilanteiden pehmentäjänä, mitä pitäisi päätellä siitä, että kun johtolauseessa kerrotaan naurusta tai sitä vastaavasta hyväntuulisesta toiminnasta, referaattiosan sisältö on heteronormatiivisuudesta poikkeava? Pitääkö heteronormatiivisuuden repeämiä tasoittaa naurulla? Toimittaja-kertoja saattaa kokea positiivisuuden ja hyväntuulisuuden korostamisen tärkeäksi, jos referaattiosassa käsiteltävä aihe tuntuu heteronormatiivisesta näkökulmasta arkaluonteiselta.

Mainonnan käyttämää komiikkaa ja komiikan kytkeytymistä sukupuolen esittämiseen tutkinut Sarpavaara (2005: 51) toteaa, että komiikka voidaan jakaa funktioidensa mukaan kahteen ääripäähän: järjestystä vahvistavaksi tai sitä muuttavaksi komiikaksi. Ensimmäisen vaihtoehdon perusteella huumorin ja hauskuuden korostamisen voisi naisparien henkilöhaastatteluissa tulkita liittyvän heteronormatiivisuuden vahvistamiseen siten, että siitä poikkeavat ilmiöt asetetaan naurunalaisiksi. Mikko Lehtosen (1995: 149) mukaan ilmeisiä esimerkkejä vallitsevia oloja vahvistavasta huumorista ovat muukalaiskammoa lietsovat rasistiset vitsit ja naisvihaa sisältävät blondivitsit. Niiden kautta vitsailija voi kokea ylemmyyttä joihinkin toisiin ihmisiin nähden. Merkille pantavaa kuitenkin on, että oman aineistoni teksteissä nimenomaan haastateltavat rakennetaan lesboille naurajiksi. Vitsailu saa erilaisen merkityksen silloin, kun jutun kertoja kuuluu itse puheena olevaan vähemmistöryhmään. Toisen ääripään mukaisesti koominen ja nauru voivat olla haastatteluissa myös keinoja, joilla asetutaan vastustamaan heteronormatiivista järjestystä. Huumori voi kyseenalaistaa ja hajottaa vallitsevaa sosiokulttuurista järjestystä. Koominen haastaa vallitsevat totuudet ja tarjoaa mahdollisuuden purkaa valtasuhteita — ainakin hetkellisesti. (Lehtonen 1995; Sarpavaara 2005.) Positiivisuuden ja hyväntuulisuuden korostaminen voi siten liittyä myös yritykseen antaa haastateltavalle naisparille tilaa purkamalla heteronormatiivisuutta tilapäisesti.

KAKSI HAASTATELTAVAA — YHTEISET MIELIPITEET?

Aineiston suoran esityksen ja epäsuoran esityksen johtolauseiden sekä vapaan suoran esityksen jaksojen analysointi antaa viitteitä siitä, että haastatteluissa pyritään rakentamaan kuvaa yhtenäisestä ja samanmielisestä pariskunnasta. Tähän tulkintaan ohjaavat kahden puhujan johtolauseiden käyttö suorassa ja epäsuorassa esityksessä sekä vapaan suoran esityksen käyttäminen siten, että puhuja ei selviä esityksen kotekstista. Tarkastelen seuraavaksi tätä ilmiötä muutamien esimerkkien avulla.

Kahden puhujan johtolauseiden käyttöön voi löytää monia motiiveja. Esimerkissä 10 referaattiossa on huomattavan pitkä:

- (10) – *Meidän vanhempien seksuaalinen identiteetti on ominaisuus, joka ei näy lapsessa mitenkään. Jossain vaiheessa hän huomaa, etteivät kaikki perheet ole samanlaisia kuin meidän eivätkä kaikki ihmiset ajattele asioista samoin kuin me. Erilaisessa perheessä kasvaminen vahvistaa toivon mukaan Kaurin erilaisuuden sietokykyä ja avarakatseisuutta. Lapset kiusaavat toisiaan mitä erilaisimmista syistä, mutta syy on enemmän kiusaajan kuin kiusatun. Jos ympäristön on vaikea sulattaa perhettämme, se on ympäristön ongelma, ei meidän, **Kaisa Seppälä ja Outi Hannula painottavat.***
(Vauva)

▷

Haastattelun puhetilanne saattaa vaikuttaa voimakkaasti toimittaja-kertojan referointi-
valintojen taustalla. Molempien haastateltavien merkitseminen johtolauseeseen saattaa
pohjautua sille, että naiset ovat kertoneet referaattiosan asioista yhdessä toisiaan täyden-
täten. Tainio (2001: 209–210) huomauttaa, että pariskuntana tai puolisona puhuminen
vaikuttaa keskustelun kulkuun. Pariskuntapuheen normeihin kuuluu, että puoliset puhuvat
yhdessä ja samanmielisinä elämästään. He esimerkiksi vastaavat kysymyksiin yhdessä,
oikovat ja täydentävät toisiaan ja puhuvat toistensa puolesta.

Myös epäsuoran esityksen johtolauseissa kahden puhujan johtolause saattaa motivoi-
tua alkuperäisestä puhetilanteesta, jossa naiset ovat vastanneet kysymykseen yhdessä.
Vaikutelmaa yhtenäisestä mielipiteestä vahvistaa esimerkkien 11 ja 12 johtolauseissa
käytetty verbi *uskovat*:

- (11) *Raini ja Annikki uskovat, etteivät heidän uusperheensä vaikeudet mitenkään eroa
heteroperheiden vastaavista tilanteista. Aina joku on toisesta mustasukkainen, eikä
aikuisilla koskaan ole tarpeeksi aikaa olla kahden.* (Juhlat)
- (12) *Emmi Christensen ja Mia Haapala uskovat, että heidänkin häätjuhlastaan tulee
romanttinen tapahtuma. Vielä ei ole päätetty, miten paljon tilaisuus noudattelee
varsinaista hääperinnettä.* (Pari)

Mentaalista toimintaa kuvaavaan verbiin *uskoa* tuntuisi liittyvän mielikuva puhujasta,
joka seisoo vankasti sanojensa takana (ks. esim. ISK § 1476). Haastatteluissa ei juuri
olekaan kohtia, joissa haastateltavien kerrottaisiin olevan toistensa kanssa eri mieltä jos-
takin asiasta.

Myös vapaan suoran esityksen käytön yhteydessä repliikeistä tulee haastateltavien
yhteisiä mielipiteitä, jos puhuja ei käy selville kotekstista. Esimerkissä 13 repliikkien
takana voi olla kuka tahansa kolmesta haastateltavasta (toinen äideistä tai läsnä oleva
isä). Nuolilla merkittyjä vapaan suoran esityksen jaksoja edeltävässä virkkeessä puhujiksi
ilmoitetaan *vanhemmat*:

- (13) *Yksityisten ihmisten suhtautuminen perheyhteisöön on vanhempien mukaan ollut
pelkästään positiivista, ei edes neutraalia.*
→ – *Synnytyslaitoksella lääkäri totesi Leeville, että onpas hienoa, kun sinulla on näin
monta rakastavaa ihmistä ympärilläsi.*
→ – *Neuvolassa ja päivähoidopaikkaa hakiessa ihmiset ovat todenneet perhesuhteis-
tamme, että »mielenkiintoista» tai »onpa jännää».*
(Poika)

Tietenkin voidaan ajatella, että puhujan mainitsemista ei ole katsottu tarpeelliseksi,
koska ensimmäisessä nuolella merkityssä jaksossa käsitellään kaikkien yhteistä lasta ja
jälkimmäisessä viitataan kaikkiin haastateltaviin, kun deiktinen keskus on monikon en-
simmäisessä persoonassa (*perhesuhteistamme*). Kiinnitän huomion vielä hetkeksi toiseen
vastaavanlaiseen esimerkkiin, minkä jälkeen pohdin vaihtoehtoisia selityksiä sille, miksi
puhuja on jätetty kertomatta.

Myös esimerkissä 14 välittyä vaikutelma siitä, että kyseessä ovat haastateltavien
yhteiset ajatukset. Nuolilla merkittyjä vapaiden suorien esityksien jaksoja edeltää ilmaus
molemmat muistuttavat:

- (14) **Molemmat muistuttavat rehellisyydestä omaa itseään kohtaan.**
 → – *Avoimuus ja rehellisyys on oikeastaan ainoa oikea tapa. Valheilla ei voi elää pitkälle, on vain katsottava asioita silmiin. Asenteet ovat vuosikymmenien kuluessa hellittäneet, vaikka vieläkin ns. kaapista tuleminen on vaikeaa. Monet haluavat suojella myös läheisiään.*
 → – *Meille SETAssa toimiminen oli tärkeää ja olimme pitkään mukana homoseksuaalien kristillisessä piirissä Malkuksessa. Olemme eronneet kirkosta, mutta toivomme, että kirkon asenne vielä muuttuu homoseksuaaleja kohtaan.*
 (Yhteinen)

Vapaan suoran esityksen käyttäminen ja esimerkin jälkimmäisessä vapaassa suorassa esityksessä myös monikon ensimmäisessä persoonassa puhuminen ohjaavat tulkitsemaan, että molemmat naiset olisivat sanojen takana. Tähän tulkintaan ohjaa myös esimerkin aloittava virke, jossa käytetään ilmausta *molemmat muistuttavat*. Sitä seuraa vapaa suora esitys, jossa ei enää erikseen mainita, että lainauksen takana olisi vain toinen haastateltavista. Ennen seuraavaa vapaan suoran esityksen jaksoa on vielä kaksi virkettä, joiden alkuperäislähdettä on vaikeaa päätellä. (*Asenteet ovat vuosikymmenien kuluessa hellittäneet, vaikka vieläkin ns. kaapista tuleminen on vaikeaa. Monet haluavat suojella myös läheisiään.*) Niiden yhteydessä ei mainita mitään vapaiden suorien esityksien puhujista. Esimerkin aloittaneen johtolauseen kaltaisen virkkeen vaikutusala (*molemmat muistuttavat*) ulottuukin tavallaan koko jakson lävitse. Voidaan ajatella, että esimerkissä 14 ilmaus *molemmat muistuttavat* kehystää vapaan suoran esityksen jaksoja suoran esityksen johtolauseen tavoin (vrt. McGregor 1994).

Syitä puhujan epäselväksi jättämiseen voi olla useita. Eräs tulkinta on, että toimittajakertoja on nähnyt haastateltavat lähinnä vähemmistön edustajina ja naisparina, jolloin hänestä ei ole ollut edes tärkeää eritellä yksilöiden sanomisia. Toisaalta ilmiö voidaan nähdä myös positiivisena suhtautumisena haastateltaviin. On mahdollista, että tuomalla esiin yhdessä ja yhteen ääneen puhumista halutaan korostaa haastateltavien näkemistä pariskunta: kuten sanottu, on kulttuurisesti odotuksenmukaista, että puoliset puhuvat yhdessä ja samanmielisinä elämästään (vrt. Tainio 2001: 209–210).

Tavallinen-tekstissä haastateltavien yhteen ääneen puhuminen tuodaan myös eksplisiittisesti esille:

- (15) *Puhetta suhteessa tuntuu riittävän. Molemmat puhuvat rönsyillen ja sivupoluille unohtuen. Tuula ja Anne myös täydentävät toistensa lauseita ja vastaavat kumppanille esitettyyn kysymykseen — naisten tyyliin.* (Tavallinen)
- (16) – *Viihdymme vuosi vuodelta vain paremmin yhdessä, naiset sanovat — lähes yhteen ääneen.* (Tavallinen)

Näiden esimerkkien osalta kyseessä tuntuisi olevan kulttuuristen stereotyyppien toistaminen ja naisparin rinnastaminen enemmistöön: toimittaja-kertoja haluaa korostaa, että naiset käyttäytyvät kuin »tavalliset» naiset (puhuvat *naisten tyyliin*) tai kuin »tavalliset» pariskunnat (puhuvat välillä *lähes yhteen ääneen*).

UMPITAVALLINEN TOIMITTAJA

Ihmisyhmien diskursiivinen muodostaminen nousee aineiston teksteissä kiinnostavasti esiin. Esimerkki 17 on Tavallinen-tekstin alusta. Toimittaja-kertoja on matkalla haastattelemaan naisparia ja pohtii huolestuneena, mitä edessä odottaa:

▷

- (17) *Istun bussissa matkalla tekemään juttua naisparista. Sorvaan huolellisesti kysymyksiä, sillä haluan vaikuttaa fiksulta ja vapaamieliseltä. Millainen on lesbojen parisuhde? Millaisia ilot ja surut? Mitä lesbot tuumivat minusta, umpitavallisesta keski-ikäisestä rouvaheterosta? Jospa he uhkuvat heterovihaa?*

Yhtäkkiä säikähdän. Onko oikein puhua lesboista? Ei kai se ole haukkumasana? Kohta ollaan Turussa, enkä ehdi enää kysyä asiaa keneltäkään.

Parin tunnin kuluttua istun Tuula Leppämäen, 40, ja Anne Melinin, 24, kotona Kaarinassa ja nauran kyyneleet silmissä. Turhaan jännitin: nämä naiset ovat huumorintajuisia, mukavia ja välittömiä. Ja heistä saa reilusti käyttää sanaa lesbo.
(Tavallinen)

Toimittaja-kertoja tuo esimerkin alussa esille mielessään pyöriviä kysymyksiä. Väistämättä tulee mieleen, mahtaako hän olettaa, että haastattelun lukijalla on yhtä vähän tietoa aiheesta ja että tämä samastuisi näihin ennakkoluuloisiin ajatuksiin. Aivan kuin lukijaa oltaisiin kuljettamassa kohti pelottavaa ja tuntematonta maailmaa, josta hänellä ei oleteta olevan ennalta minkäänlaista faktoihin perustuvaa tietoa. Liikkuvassa bussissa istuva toimittaja-kertoja on oikeutetusti vain oman tietonsa ja uskomustensa varassa. Aikaan ja paikkaan sidottuna tuntuu olevan lupa esittää kaikenlaisia pohdintoja, koska vastauksia ei ole enää tässä vaiheessa mahdollista saada mistään muualta. Esimerkin lopulla toimittaja-kertoja pääsee perille haastateltavien luokse ja toteaa huojentuneena, ettei heissä olekaan mitään pelottavaa: *Turhaan jännitin: nämä naiset ovat huumorintajuisia, mukavia ja välittömiä.* Toimittaja-kertoja myös määrittelee itsensä seksuaali-identiteetin, iän ja siviilisäädyn perusteella: *Mitä lesbot tuumivat minusta, umpitavallisesta keski-ikäisestä rouvaheterosta?* Nimeämisellä tuntuisi olevan merkittävä rooli näkökulman merkitsemisen kannalta. Pälli (2003) huomauttaa, että puhujan rooli on ratkaisevan tärkeä puheenvuorosta tehtäville tulkinnoille. Pällin esimerkissä (mts. 84) mielipidekirjoituksen kirjoittaja havainnoi »naisellisuutta Suomessa» sekä yksilönä (»minä, joka olen – →») että kategorian edustajana (»naispuolinen amerikansuomalainen»). Samoin esimerkissä 17 toimittaja-kertoja on tekstissä sekä yksilönä (yksikön ensimmäisen persoonan käyttö ja ilmaus *mitä lesbot tuumivat minusta*) että erilaisten kategorioiden edustajana (*umpitavallinen keski-ikäinen rouvahetero*). Pälli toteaa (mp.), että puhuja rakentuu roolien kautta paitsi yksilötoimijana myös ryhmän jäsenenä. Esimerkissä 17 roolin ottaminen motivoituu haastattelun teemasta. Tekstissä rakentuu ajatus, että haastateltavien edustaman ryhmän (»lesbot») vastapuolena on ryhmä »umpitavalliset heterot». Jostain syystä toimittaja-kertoja haluaa suhteuttaa itsensä haastateltaviin korostamalla omaa vastakkaista identiteettiään.

Esimerkki 17 aloittaa Tavallinen-tekstin leipätekstin heti otsikon ja ingressin jälkeen. Sen voidaankin ajatella kehystävän koko haastattelua. Siksi on erityisesti huomionarvoista, että toimittaja-kertoja haluaa lähteä kahtiajaosta minä, »meidän» edustaja, ja haastateltava naispari, »he». Esimerkin 17 nimeämisissä on viitteitä siitä, miten heteronormatiivista ideologiaa voidaan vahvistaa (vrt. Thompson 1990: 60–67; Karkama 1994: 78–80). Haastateltavat nimetään tietyn ryhmän edustajiksi (*heistä saa reilusti käyttää sanaa lesbo*) ja erotetaan jyrkästi omasta (*Mitä lesbot tuumivat minusta, umpitavallisesta keski-ikäisestä rouvaheterosta?*). Toisaalta vaikka haastateltavat esitetäänkin tietyn ryhmän edustajina, heidät nähdään myös yksilöinä. Lisäksi toimittaja-kertoja alistaa nimeämisellä myös itsensä erilaisille määrittelyille, ja kärjistetty ilmaus *umpitavallinen keski-ikäinen rouvahetero* voidaankin nähdä myös humoristisena ja itseironisena keinona.

Tulkintaa *rouvaheterosta* itseironisena roolina voi peilata myös Makkonen-Craigin (2005: 221–223) haastatteleminen *Helsingin Sanomien* toimittajien kommentteihin. Haastateltujen toimittajien mukaan oman egon korostaminen mielletään epäammattimaiseksi, mutta yksikön ensimmäisen persoonan käyttö voi olla perusteltu kerronnan muoto silloin, kun toimittaja-kertoja käyttää omaa asennoitumistaan ja ennakkoluulojaan jutun näkökulmana tai rakentaa itsestään jutun antisankarin. Toisaalta ironia voi saada erilaisia tulkintoja sen mukaan, mikä lehti on kyseessä. On mahdollista, että Tavallinen-tekstin julkaisukontekstissa, *Me Naiset* -lehdessä, käytetään ironiaa tyylikeinona monissa muissakin jutuissa. Siten kyseessä ei olisi vain tietty suhtautumistapa vähemmistön edustajiin vaan ylipäättään moniin lehdessä käsiteltäviin aiheisiin.

Kuitenkin myös Verkuyten, de Jong ja Masson (1994) tarjoavat kiinnostavan tulkinnan toimittaja-kertojan henkilökohtaisuuden hallitsevuudesta. He huomasivat tutkimuksessaan, että etnisistä vähemmistöistä puhuttaessa henkilökohtaiset kokemukset ovat keskeisiä, kun ennakkoluuloisille ja rasistisille mielipiteille haetaan oikeutusta. Puhujan omiin kokemuksiin perustuvien kertomuksien ja esimerkkien totuudenmukaisuutta ei kyseenalaistettu.

Tavallinen-tekstissä toimittaja-kertoja kuljettaa itseironista rouvaheteron roolia läpi koko haastattelun. Tekstin loppupuolella hän osallistuu keskusteluun omalla repliikillään. Samalla nimitys muuttuu hieman. Nyt äänessä on aikaisemman rouvaheteron sijasta heterorouva:⁴

- (18) *Tuula ja Anne eivät juurikaan kävele käsi kädessä kaduilla.*
 – *Kyse ei ole häpeilystä, mutta emme erityisemmin halua olla katseiden kohteena, Anne toteaa.*
 – *Romantiikka on yksityisasia. Näytämme tunteitamme kahden kesken, kaukana uteliaiden tuijotuksilta.*
Tässä kohdassa heterorouva nyökkää: »Niin mekin!» Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu tietty asiallisuus, rakkautta osoitetaan perhepiirissä tai kahdestaan.
 (Tavallinen)

Esimerkistä 18 lihavoitu toimittaja-kertojan oma repliikki *Niin mekin!* koteksteineen on suoran esityksen muotoinen: johtolause (*heterorouva nyökkää*), kaksoispisteet ja referaattiosa. Referaattiosa on kuitenkin merkitty lainausmerkein, vaikka muuten tekstissä on käytetty suoran ja vapaan suoran esityksen merkinä ajatusviivaa. Onkin mahdollista, että lainausmerkeillä kuvataan toimittaja-kertojan mieleen tullutta ajatusta. Esimerkistä 18 lihavoitua osuutta voidaan tarkastella ajatusreferointina (ks. Shore 2005: 51–53). Toimittaja-kertoja representoi tilanteen, jossa hän tuottaa representaation ajatuksestaan *Niin mekin!*. Myös seuraava toteamus, *Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu tietty asiallisuus*,

⁴ Jos nimitykset *rouvahetero* ja *heterorouva* katsotaan määrittäsyhdys sanoiksi (ks. ISK § 408), niiden välillä on selkeä merkitysero. Määrittäsyhdys sanoissa määriteosan ja edusosan suhde on epäsymmetrinen. Edusosan merkitys on keskeisempi: esimerkiksi *harmaakarhu* on yksi karhujen laji. Tämän tulkinnan perusteella tekstissä aluksi esillä oleva nimitys *rouvahetero* korostaa enemmän toimittaja-kertojan seksuaalista suuntautumista, koska edusosana on *hetero*, kun taas myöhemmin esille tuleva *heterorouva* määrittää toimittaja-kertojan ensisijaisesti *rouvaksi*, joka on lisäksi *hetero*. Nimitykset voidaan katsoa myös appositioyhdys sanoiksi (määrittäsyhdys sanojen alalaji, ks. ISK § 422). Appositioyhdys sanojen osat kuvaavat samaa tarkoitetta eri kannoilta, esimerkiksi *tutkijainainen* on sekä *tutkija* että *nainen* (vrt. *rouvahetero*, *heterorouva*).

rakkautta osoitetaan perhepiirissä tai kahdestaan, saattaa olla toimittaja-kertojan ajattelua. Raja ajatellun ja ääneen sanotun välillä jää kuitenkin epäselväksi.

Esimerkistä 18 lihavoitua referaattiosaa edeltävä johtoverbi *nyökkää* hämärtää osaltaan ajattelun ja puhumisen rajaa, koska *nyökkääminen* ei viittaa eksplisiittisesti verbaaliseen toimintaan, kuten esimerkiksi verbit *sanoa* ja *huudahtaa*. Routarinne (2005) on kiinnittänyt huomiota puheen ja ajatuksen rajan hämärtämiseen tutkiessaan teinityttöjen keskusteluissa esiintyviä johtolauseita. *Mä olin et* -tyyppisellä rakenteella voidaan referoida sekä puhetta että ajatuksia, koska *olla*-verbi ei itsessään kerro, onko asia todella sanottu ääneen vai ollut ainoastaan puhujan mielessä. Routarinne (mts. 86) toteaa, että *Mä olin et* -rakenteella kertoja voi tietoisestikin hämärtää sanotun ja ajatellun rajaa omien tarkoituseriensä vuoksi. Haakana (2005) on puolestaan pohtinut puheen ja ajatusten referointia valituskertomuksissa. Ikävistä tilanteista purnatessaan puhuja voi esittää keskustelukumppanilleen ajatusreferaatteina sellaista kritiikkiä, jota ei alkuperäisessä vuorovaikutustilanteessa sanottu, ja näin ohjata vastaanottajan tulkintaa. Hämärtämällä sanomisen ja ajattelemisen rajaa puhuja voi luoda omasta käytöksestään rohkeamman tai uhmakkaamman kuvan. (Mts. 145–146.) Esimerkissä 18 toimittaja-kertojan puheen ja ajattelun rajan hämärtäminen tuntuisi lisäävän vaikutelmaa toimittaja-kertojan näkökulman keskeisyydestä: tilannetta tarkastellaan *heterorouvan* kannalta, joten sen eksplikoimista, mitä on alun perin sanottu ääneen ja mitä vain ajateltu, ei katsota olennaiseksi.

Toimittaja-kertojan *heterorouvan* roolia voidaan pohtia vielä yhdestä näkökulmasta. Toini Rahtu (2005: 307) on korostanut roolinoton merkitystä tekstin tulkinnan kannalta. Hänen omassa aineistossaan toimittaja-kertojat esiintyvät välillä tekstissä »oppipoikina». Rahtu esittää, että toimittaja-kertojien kuvaaminen ulkoapäin kolmannessa persoonassa yksinä kertomuksen henkilöinä etäännyttää heidät heidän todellisesta suhtautumisestaan haastateltavaan. Toisaalta Rahtu toteaa, että näkökulmahenkilöt tarjoavat lukijalle samastumiskohteen, koska hänet saadaan havainnoimaan tapahtumia heidän kauttaan. Rahtua mukaillen voidaan siis ajatella, että esimerkiksi 18 haastateltavan naisparin kertomaa asiaa peilataan *heterorouvan* avulla valtaväestön kokemuksiin: nimeämisen avulla kerrotaan, ettei ilmiö romantiikan yksityisyydestä kosketa vain haastateltavia eli vähemmistön edustajia. Lukijan oletetaan mediatekstien heteronormatiivisten pelisääntöjen mukaan (vrt. Juvonen 2004) samastuvan *heterorouvaan* ja näkevän asian tällöin paremmin omasta näkökulmastaan.

»MIKSI IHMISET PELÄSTYVÄT LESBOJA?»

Edellä esimerkeissä 17 ja 18 toimittaja-kertoja kuvasi ennakkoluuloisia asenteita *rouva-heteron* ja *heterorouvan* roolien kautta. Muutenkin vaikuttaisi siltä, että negatiivisia ja ennakkoluuloisia asenteita ja vastaväitteitä esitetään harvemmin suoraan toimittaja-kertojan kautta. Sen sijaan ne sälytetään epämääräisesti rajattujen ihmisryhmien mielipiteiksi:

- (19) *Samaa sukupuolta olevien soveltuvuudesta vanhemmiksi on keskusteltu kiihkeästi. Vastustajat vetoavat siihen, että lapsen kehitys häiriintyy, kun hänellä ei ole perheessä läsnä olevaa isää.* (Vauva)

- (20) *Vastaväittäjien yleinen argumentti on huoli siitä, että naisparin lasta saatetaan kiusata.* (Vauva)

Esimerkeissä 19 ja 20 negatiiviset asenteet merkitään epämääräisesti *vastustajien* ja *vastaväittäjien* sanomaksi. Rahtu (2005) toteaa, että journalismissa on normaali käytäntö esittää haastateltavaa kielteisesti arvioivat kannanotot jonkun muun kuin toimittaja-kertojan diskurssissa. Rahdun analysoimassa tekstissä haastateltavaan liittyvät negatiiviset asiat merkitään referoiduiksi muualta. Omassa aineistossani on mielenkiintoista, että kyse on kokonaista ihmisryhmää vastaan esitetystä kritiikistä. Haastateltavat ovat teksteissä tämän ryhmän edustajina, eli kritiikkiä peilataan heihin kohdistuvana arvosteluna.

Esimerkeissä 21 ja 22 ryhmiä rakennetaan ilmauksen *ihmiset* kautta:

- (21) *Erilaisuus voi ahdistaa ihmisiä, joilla on ongelmia omassa elämässä. On helpompaa hakea syytä huonoon oloon »näistä erilaisista ihmisistä».* (Yhteinen)
- (22) *Monet hyväksyvät periaatteessa seksuaaliset vähemmistöt, mutta väistyvät, jos tilanne tulee lähelle.*
– Ei tarvitse pelätä, vastaa Ritva kysymykseen, miksi ihmiset pelästyvät homoja tai lesboja.
 (Yhteinen)

Esimerkissä 21 vastakkain asetetaan *ihmiset, joilla on ongelmia omassa elämässä* ja *»nämä erilaiset ihmiset»*. Ilmaukset ovat yleisiä ja kierteleviä. Esimerkissä 22 ilmausta *ihmiset* käytetään ilman mitään lisämääreitä. On ristiriitaista esittää, että *ihmiset pelästyvät homoja tai lesboja*, koska kukaan ei voi jättäytyä ryhmän *ihmiset* ulkopuolelle.

Pälli (2003: 13) toteaa, että ryhmä on olemassa silloin, kun se voidaan tuottaa kielellisesti ryhmänä, ja yksilö rakentuu ryhmän jäseneksi erilaisten kielellisten keinojen kautta. Naisparien henkilöhaastattelussa haastateltavia rakennetaan kuuluvaksi ryhmään, jonka edustajina he antavat haastattelun. Esimerkin 23 lihavoidussa kohdassa tulee kiinnostavasti esille ristiriita sen välillä, mitä naisparilta tietyn ryhmän edustajana olisi toimittaja-kertojan käsityksen mukaan odotuksenmukaista kysyä, ja sen, mikä tuntuu järkevältä yksilöitä ajatellen eli juuri kyseiseltä parilta:

- (23) *Kun nainen huomaa olevansa kiinnostunut samasta sukupuolesta, ajatukset voivat olla ahdistuneita ja ristiriitaisia. Miten kertoa vanhemmille ja ystäville vai jättääkö kertomatta? Joskus totuuden hetki selviää heterosuhteessa, kuinka puoliso kestää tiedon?*

Jokainen rakkaustarina on omannäköisensä ja aina erilainen. Lisää ja Ritvaa kuunnellussa tuntuu lähes turhalta ja tarpeettomalta kysyä, milloin he huomasivat olevansa lesboja. He ovat toisiinsa syvästi sitoutuneita, eläneet yhdessä kauan ja heistä aistii kahden itsenäisen naisen keskinäisen harmonian. He ovat olleet aina avoimesti julkisuudessa ja toimineet myös SETAssa.

(Yhteinen)

Voidaan kysyä, miksi tekstissä tuodaan erikseen ilmi, että haastateltavat ovat ennen kaikkea yksilöitä sen lisäksi, että he ovat vähemmistöryhmän edustajia. Olettaako toimittaja-kertoja lukijoiden ajattelevan toisin? Kun haastateltavia lähestytään vähemmistöryhmän edustajina, heidän oman elämänsä keskeisimmät asiat saattavat jäädä taka-alalle. Esimerkiksi Pari-jutun tekemisen lähtökohtana on ollut uusi parisuhdelaki, joka oli juuri

▷

tullut voimaan. Vaikka suhteen rekisteröiminen ei ole parille sillä hetkellä ajankohtaista, on aihe nostettu etualalle. Haastateltavat joutuvat perustelevaan pitkästi, miksi eivät ole vielä virallistaneet suhdettaan. Toisaalta myös heteropariskunnista tehdään parisuhdehaastatteluisia helposti jonkin tietyn ryhmän edustajia. Aikakauslehtiä selaillessa vastaan voi tulla esimerkiksi artikkeli, jossa haastateltavat kertovat, millaista on elää uusperheessä, mikä on pitkän suhteen salaisuus tai millainen on parisuhdeterapeuttien parisuhde. Ilmiö kertoo osaltaan heteroseksuaalisuuden hegemonisesta asemasta: miehen ja naisen välinen parisuhde katsotaan niin tavalliseksi, että se harvoin riittää sellaisenaan jutun näkökulmaksi.

Ryhmien rakentumista voi pohtia myös nollapersoonan käyttöä analysoimalla. Laitinen (1995) on todennut, että nollapersoonaa avaa puhetautumassa osallistujille yhteisen kokemuksen ja jaettavan tietoisuuden paikan. Aineistossa nollapersoonaa käytetään kuitenkin myös niin, että nollaan samastumiselle rakennetaan ehdot. Esimerkissä 24 tarjotaan samastumispaikka lesbouden ja homouden pelkääjälle:

- (24) *Erilaisuus voi ahdistaa ihmisiä, joilla on ongelmia omassa elämässä. On helpompi hakea syytä huonoon oloon »näistä erilaisista ihmisistä». Miksi sitten lesbous ja homous pelottaa [0:aa]?* (Yhteinen)

Nollaa edeltää esimerkin alussa oleva ilmaus *ihmisiä, joilla on ongelmia omassa elämässä*. Yksi tulkinta on, että esimerkistä lihavoitu nollapersoonaa avaisi paikan vain tälle ryhmälle. Toisaalta voidaan myös tulkita, että nollalla tarjotaan samastumispaikka kenelle tahansa. Esimerkki herättää kysymyksen siitä, olettaako toimittaja-kertoja monen lukijan samastuvan pelkääjiin.

Nollapersoonan käyttö ei kuitenkaan liity aineiston teksteissä vain negatiivisten asenteiden ilmaisemiseen. Yhteisen kokemuksen paikkaa voidaan tarjota myös positiivisessa tai neutraalissa mielessä. Esimerkissä 25 toimittaja-kertoja kuvailee haastateltavien puutarhaa, ja esimerkissä 26 nollapersoonan tarjoaman yhteisen kokemuksen paikan voi ottaa kuka tahansa, koska ennakkoluuloisia väitteitä voi kuulla omasta asennoitumisestaan riippumatta:

- (25) *Puutarhassa on vielä aavistusta kesästä ja kaikesta [0] näkee, että paikka on Lisalle ja Ritvalle rakas.* (Yhteinen)

- (26) *Erilainen seksuaalinen suuntautuminen ei tartu, sitä ei opita, eikä se periydy. Yksioikoisia lauseita, mutta näitä väitteitä [0] kuulee vieläkin. Pelon takana voi olla monia asioita kuten huono itsetunto tai vaikea elämäntilanne.* (Yhteinen)

Makkonen-Craig (2005: 223) toteaa, että hänen haastattelemansa *Helsingin Sanomien* toimittajat toivat esille keskeisenä lingvistisenä läsnäolon piirteenä geneeriset ilmaukset, joita käyttämällä toimittaja-kertoja voi puhua itsestään. Teksteissä käytetään usein juuri geneeristä nollapersoonaa yksikön ensimmäisen persoonan sijaan. Esimerkissä 26 on nollapersoonan lisäksi huomionarvoista myös verbivalinta, joka luo itsessään näkökulman: viaton vastaanottaja vain *kuulee* yhteiskunnassa vellovia outoja ennakkoluuloja, jotka kantautuvat hänen korviinsa joltakin tarkemmin määrittelemättömältä taholta.

Toimittaja-kertoja voi tarjota samastumispaikkaa nollapersoonan käytön lisäksi myös muilla ilmauksilla, kuten esimerkiksi 27:

- (27) *Asenteet lesboja ja homoja kohtaan ovat viime vuosina vapautuneet. Yksi osoitus siitä on tuore laki samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröimisestä. **Tavallisen tasamaan tallaajan** katse kuitenkin bongaa yhä nopeasti kadulla käsikkään kulkevan nais- tai miesparin.* (Tavallinen)

Ilmauksella *tavallinen tasamaan tallaaja* toimittaja-kertoja viittaa todennäköisesti omaan kokemukseensa mutta tarjoaa samalla samaistumispaikan lukijalle. Vastaavanlainen ilmiö oli esillä esimerkeissä 17 ja 18, joissa toimittaja-kertoja viittasi itseensä *rouvaheterona* ja *heterorouvana*. Myös Makkonen-Craigin (2005: 223) tutkimuksessa tuli esille, että toimittaja-kertoja voi viitata itseensä geneerisellä substantiivilla, kun hän haluaa välittää läsnäoloaan mutta välttää yksikön ensimmäisen persoonan käyttöä. Yksi Makkonen-Craigin haastattelemista toimittajista kertoi käyttävänsä itsestään esimerkiksi ilmauksia *ulkopuolinen*, *maallikko* ja *siviili*. Esimerkissä 27 ilmauksen valinta on muutenkin kiinnostava. Siitä välittyy heteronormatiivisuuden mukainen viesti, että seksuaaliseen vähemmistöön kuulumattomuus tekisi ihmisestä »tavallisen». Voidaan myös ihmetellä, miksi seksuaaliseen vähemmistöön kuuluvat eivät huomaisi käsikkään kulkevia nais- tai miespareja siinä missä muutkin.

TULKINNAN VAIKEUS

Olen tarkastellut edellä henkilöhaastatteluita, joissa kahden naisen parisuhdetta ja perhe-elämää kuvataan heteronormatiivisessa kontekstissa. Olen pohtinut näkökulman määrittymistä haastatteluissa keskittymällä erityisesti referoinnin muotojen ja ihmisryhmien diskursiivisen rakentumisen analysointiin. Näkökulman tarkastelu on nostanut esiin myös laajemman kysymyksen siitä, miten heteronormatiivinen arvomaailma on läsnä kahden naisen parisuhdetta ja perhe-elämää kuvattaessa. Artikkelissa käsitellyt esimerkit antavat viitteitä siitä, että vaikka haastatteluissa käsitellään naisparien elämää monipuolisesti ja avoimesti, on haastattelut tehty heteroyleisöä silmällä pitäen, heteronormatiivisesta näkökulmasta. Aineiston teksteissä ei kuitenkaan ole vain yhtä hallitsevaa ideologiaa, vaan niihin tuntuisi rakentuvan jossain määrin myös erilaisten ideologioiden vastakkainasettelua ja rinnastusta (ks. tarkemmin Uotinen 2005: 62–76; Toolan 2001: 62–63).

Aineistossa johtoverbivalinnoilla korostetaan huomattavan paljon hyväntuulisuutta. Positiivisuuden ja hauskuuden esittäminen johtolauseissa vaikuttaa liittyvän usein aiheisiin, jotka poikkeavat heteronormatiivisesta ideologiasta. Voidaan kysyä, näyttäytykö heteronormatiivisuus kulttuurissamme niin läpitukevana ja tavallisena, että kaikki siitä poikkeava voidaan esittää huvittavana. Toisaalta nauru ja hyväntuulisuus voivat toimia myös arkaluonteisten asioiden ja hankalien tilanteiden pehmentäjinä (vrt. Haakana 1999). Tähän tulkintaan peilaten voidaan ajatella, että toimittaja-kertoja saattaa kokea hyväntuulisuuden korostamisen tärkeäksi, jos referaattiosassa käsiteltävä aihe tuntuu heteronormatiivisesta näkökulmasta katsottuna arkaluonteiselta ja hankalalta. Iloisuuden esittäminen saattaa liittyä myös heteronormatiivisuuden vahvistamiseen asettamalla siitä poikkeavat ilmiöt

▷

naurunalaisiksi tai toisaalta yritykseen antaa haastateltavalle naisparille tilaa purkamalla heteronormatiivisuutta tilapäisesti (vrt. M. Lehtonen 1995; Sarpavaara 2005).

Referoinnin muotojen tarkastelu osoitti myös, että aineiston teksteissä jää huomattavan usein epäselväksi, kumpi haastateltavista on ollut äänessä. Suoran ja epäsuoran esityksen johtolauseissa viitataan ajoittain molempiin haastateltaviin, ja vapaata suoraa esitystä on käytetty siten, ettei puhuja aina selviä edes kotekstista. On mahdollista, että ratkaisu kertoo toimittaja-kertojan suhtautuvan haastateltaviin ensisijaisesti vähemmistön edustajina. Toisaalta ilmiö voidaan tulkita myös myönteisesti naisten parisuhteen ylikorostamiseksi. On myös todettava, että ilman vertailua heteropariskunnista tehtyihin haastatteluihin on mahdotonta saada varmuutta siitä, onko puhujan osittainen häivyttäminen tunnusmerkkinen piirre vain naisparien haastatteluissa.

Keskityin myös siihen, miten ihmisryhmiä rakennetaan diskursiivisesti aineiston teksteissä. Tavallinen-tekstissä toimittaja-kertoja nimeää itsensä ironisesti *keski-ikäiseksi rouvaheteroksi* ja esittää ennakkoluuloisia asenteitaan roolinsa takaa. Tästä voidaan tehdä monenlaisia tulkintoja, mutta yksi mahdollisuus on, että lukijan oletetaan samastuvan *rouvaheteroon* ja näkevän tällöin asiat paremmin omasta näkökulmastaan. Ideologian merkitystä lastenkirjallisuudessa tutkinut Stephens (1992) huomauttaa, että samastuminen fokalisoijaan on tehokas ideologinen keino, koska tällöin lukija todennäköisesti sisäistää fokalisoijan havainnot ja asenteet. (Ks. fokalisoinnin ja näkökulman suhteesta tarkemmin Rimmon-Kenan 1991 [1983]: 92; Kantokorpi 1990: 140; Kalliokoski 1996b, 2005; Uotinen 2005: 11–17.)

Käsiteltyjen esimerkkien perusteella vaikuttaisi siltä, että toimittaja-kertoja pyrkii rakentamaan naisparien henkilöhaastatteluissa siltaa yleisen seksuaalivähemmistöjä koskevan diskurssin ja vähemmistöryhmää edustavien representoitujen henkilöiden välille. Stereotyyppisten oletusten sekä negatiivisten ja ennakkoluuloisten asenteiden esittäminen on yksi tekstien odotuksenmukaisista piirteistä. Tämä havainto tuntuu ymmärrettävältä, kun sitä peilataan laajemmin journalismin tehtäviin. Esimerkiksi Väliverronen (2000: 95) toteaa, että »journalisteille on tyypillistä luoda yhteistä kieltä eri instituutioiden ja puhe- tapojen välille». Tekstien analysointi on osoittanut, että vastapuolen näkökulmaa voidaan tuoda esille erilaisin keinoin. Tavallinen-tekstin *rouvaheteron* roolin lisäksi negatiivisia ja ennakkoluuloisia asenteita peilataan epämääräisesti rajattujen ihmisryhmien ja nolla-persoonan kautta.

Naisparien henkilöhaastatteluiden analyysistä nousevia ilmiöitä on kiinnostavaa verrata siihen kuvaan, joka naispareista ja heidän asemastaan piirtyy esimerkiksi yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa ja ajankohtaisessa julkisessa keskustelussa. Mediatekstien ideologiaa tarkasteleva lingvistinen analyysi on kuitenkin lähtökohdiltaan erittäin haastavaa. Tekstien tulkitsijan tehtävä ei ole helppo: miten tulisi luovia moniäänisten tekstien parissa, joiden rakentamista merkityksistä ei ole olemassa yhtä ainoaa totuutta? Haastatteluiden analysoijan oma maailmankuva vaikuttaa väistämättä teksteistä tehtäviin päätelmiin, ja vahvat ennako-oletukset voivat johtaa ylitulkintoihin. (Vrt. ben-Aaron 2005: 72–75.) Olen pyrkinyt tiedostamaan nämä haasteet ja nostamaan esille monia erilaisia tulkintavaihtoehtoja.

AINEISTO

- Pari = AATELA, EIJÄ 2002: Viikon naiset Emmi ja Mia: virallisesti pari. – *Me Naiset* 50 (11) s. 30–31.
- Juhlat = KAUKANEN, ANNA-LIINA 2002: Raini & Annikki: sittenkin totta! – *Anna* 40 (15) s. 16–20, 134.
- Tavallinen = ROMPPAINEN, KATARIINA 2002: Tavallinen rakkaustarina. – *Me Naiset* 50 (15) s. 60–67.
- Vauva = KOMI, TIINA 2003: Outin ja Kaisan yhteinen vauva: Kauri-poika tapaa myös isäänsä. – *Vauva* 11 (1) s. 24–27.
- Yhteinen = KOIVUNIEMI, MERJA 2003: Parisuhteessa kahden naisen yhteinen rakkaustarina. – *Kotilääkäri* 29 (11–12) s. 52–55.
- Poika = AIROLA, MARJA 2004: Onnen poika: kaksivuotiaasta Leeviä lykästi — hänellä on kaksi äitiä ja kaksi isää! – *Lapsen maailma* 63 (3) s. 30–32.

LÄHTEET

- BEN-AARON, DIANA 2005: *Given and news: Media discourse and the construction of community on national days*. Pragmatics, ideology and contacts 4. Helsinki: Helsingin yliopiston englannin kielen laitos.
- BUTLER, JUDITH 1990: *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- HAAKANA, MARKKU 1999: *Laughing matters: A conversation analytical study of laughter in doctor-patient interaction*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HAAKANA, MARKKU 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Puheen ja ajatusten referointi valituskertomuksissa. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 114–149. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HUSU, LIISA – TAINIO, LIISA 2004: Tiedenäiset suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien haastatteluissa. – *Tiedotustutkimus* 27 (4–5) s. 56–76.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUVONEN, TUULA 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- 2004: Nyt se näkyy, nyt taas ei. Heteronormatiivisuus ja homoseksuaalisuuden esillepano Helsingin Sanomissa. – *Tiedotustutkimus* 27 (2) s. 34–55.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1991: Keskustelu, linearisaatio ja näkökulma. – Markku Itonen (toim.), *Miten valehdellaan? Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 45 s. 157–174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1996a: Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 37–97. Kieli 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

▷

- 1996b: Johdanto. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 8–36. Kieli 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2005: Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiönä. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 9–42. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANTOKORPI, MERVI 1990: Proosan runousoppia. – Mervi Kantokorpi, Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari (toim.), *Runousopin perusteet* s. 105–171. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KARKAMA, PERTTI 1994: *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUIRI, KAIIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUOSMANEN, PAULA 1992: *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu*. Helsinki: Edita.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoonana. – *Virittäjä* 99 s. 337–358.
- LEECH, GEOFFREY – SHORT MICHAEL 1981: *Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose*. New York: Longman.
- LEHTONEN, JUKKA 2003: *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 31. Helsinki: Yliopistopaino ja Nuorisotutkimusverkosto.
- LEHTONEN, MIKKO 1995: *Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen*. Tampere: Vastapaino.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MCGREGOR, WILLIAM 1994: The grammar of reported speech and thought in Gooniyandi. – *Australian Journal of Linguistics* 14 s. 63–92.
- MERILÄINEN, REETTA 2004: Nyt tutkija näkyy, nyt taas ei. – *Tiedotustutkimus* 27 (2) s. 56–59.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Helsinki: WSOY.
- PULKKINEN, TUIJA 2000: Judith Butler – sukupuolen suorittamisen teoreetikko. – Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.), *Feministejä – aikamme ajattelijoita* s. 43–60. Tampere: Vastapaino.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- RAHTU, TOINI 2005: Vilin pilkka. Erään haastattelun ääniä. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 282–335. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RIMMON-KENAN, SHLOMITH 1991 [1983]: *Kertomuksen poetiikka. [Narrative fiction: Contemporary poetics.]* Suomentanut Auli Viikari. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ROSSI, LEENA-MAIIJA 2003: *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- ROUTARINNE, SARA 2005: Keskustelupuheen johtolauseiden kielioppia. – Markku Haaka-

- na & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 83–113. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARPAVAARA, HARRI 2005: Naurettava sukupuoli. Koomisen rakentuminen Billys Pizza -mainoselokuvassa. – *Tiedotustutkimus* 28 (4–5) s. 43–54.
- SHORE, SUSANNA 2005: Referoinnista projektioon ja metapresentaatioon. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 44–82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIIVONEN, JONITA 1999: *Stor Anna, Liten Anna och tio andra personporträtt. Om innehållsliga och språkliga mönster i en mediegenres kvinnobeskrivningar*. Svenska social- och kommunalhögskolans skrifter 11. Helsingfors: Forskningsinstitutet, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- STEPHENS, JOHN 1992: *Language and ideology in children's fiction*. London: Longman.
- TAINIO, LIISA 2001: *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TAMMI, PEKKA 1983: Kertoja tekstin hierarkkisessa rakenteessa. – Auli Viikari (toim.), *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 35 s. 37–53. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TAMMI, PEKKA 1992: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- THOMPSON, JOHN 1990: *Ideology and modern culture: Critical social theory in the era of mass communication*. Oxford: Polity Press.
- TOOLAN, MICHAEL 2001: *Narrative: A critical linguistic introduction*. Toinen, uudistettu laitos. London: Routledge.
- UOTINEN, SUVI 2005: »Tässä kohdassa heterorouva nyökkää.» *Näkökulma naisparien henkilöhaastatteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- VERKUYTEN, MAYKEL – DE JONG, WIEBE – MASSON, KEES 1994: Racial discourse, attitude, and rhetorical manoeuvres: Race talk in the Netherlands. – *Journal of language and social psychology* 13 s. 278–298.
- VÄLIVERRONEN, ESA 2000: Viestinnän tavaratalossa. Havaintoja »postnormaalista» tietees-tä. – Ritva Levo-Henriksson & Marko Ampuja (toim.), *Media ja me: juhla kirja professori Pertti Tiihosen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 85–98. Helsinki: Helsingin yliopisto.

PERSPECTIVE IN PERSONAL INTERVIEWS WITH FEMALE COUPLES

The article examines the creation of perspective in personal interviews dealing with the relationships and family lives of female couples. The study material consists of six fairly wide-ranging personal interviews with female couples published in different Finnish magazines during 2002–2004. The material is analysed to determine the perspective from which the matters are presented and to verify which of the speakers is actually presenting each of the points. The writer pays particular attention to different forms of reported speech and to the nature of discourse between different groups of people.

The key verbs used in the study material frequently convey a positive and good-humoured approach to the subject. These verbs are used particularly when subjects deviating from hetero-normativity are discussed in the reported speech. Since laughter can be a way of relieving tension when dealing with sensitive matters, journalist narrators reporting their interviews may decide to adopt a positive and good-humoured approach wherever the reported speech deals with a subject thought to be sensitive or difficult from the hetero-normative perspective.

Analysis of the forms of reported speech also revealed that it is often unclear which of the interviewees is speaking at any one time. Occasionally both interviewees are referred to in reporting clauses within both directly and indirectly presented speech, and free direct speech is used in such a way that the identity of the speaker is not always apparent even from the cotext. This could be an indication that the journalist is not, for the most part, concerned with the identities of the interviewees beyond their status as minority group representatives. On the other hand, this approach may serve to give added emphasis to the fact that the interviewees are speaking with, in effect, one voice, as a couple.

The nature of discourse between different groups of people is also discussed. In one of the texts the journalist narrator refers to herself ironically as *Mrs. Average Heterosexual* and goes on to present her prejudiced views in this guise. Elsewhere though, it appears that negative and prejudiced attitudes and counter arguments are rarely presented directly by the journalist. Instead they are presented as the opinions of imprecisely defined groups of people. In one text, for instance, the journalist asks »Why are people scared of homosexuals or lesbians?». ■

Kirjoittajan sähköposti (e-mail):
suvi.uotinen@gmail.com